

सर्वोच्च अदालत संयुक्त ईजलास
माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ
फैसला

मुद्दा नं. ०७० - CI - ०५७५

मुद्दा:- नामसारी श्रेस्ता कायम।

जिल्ला दाङ सिसहनिया गा.वि.स.वडा नं. ८ वस्ने अन्तुराम चौधरी.....१ } पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला दाङ सिसहनिया गा.वि.स.वडा नं. ८ वस्ने राम समुझ चौधरी.....१ } प्रत्यर्थी
वादी

शुरु फैसला गर्ने : श्री राजकपुर चौलागाई
मालपोत कार्यालय दाङ

फैसला मिति : २०६८।०९।२०

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने : मा. न्या.श्री लोकेन्द्र मल्लिक
मा.न्या.श्री शेषराज सिवाकोटी
पुनरावेदन अदालत, दाङ

फैसला मिति : २०७०।०९।३०

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१) अनुसार यस अदालतको अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत पुनरावेदनको रोहमा दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको सङ्क्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

जिल्ला दाङ सिसहनीया गा.वि.स. वडा नं. ८क कि.नं. ४११ ज.वि. ०-५-१३ को जग्गा धनी मेरा बाबु भगगन चौधरीको २०३६/११/१५ मा मृत्यु भएको र निजको पत्नी दुखनी चौधरीको २०५३/३/११ मा मृत्यु भएको हो। निजहरुबाट जन्म भएका सन्तानहरुमा दिदी बहिनीको विवाह भएको र छोराहरुमा जेठो पल्टुराम चौधरी माइलो

अन्तुराम चौधरी साहिलो रामसमुझ चौधरी र कान्छो सिताराम चौधरी भएकोमा जेठा पल्टुराम चौधरीको २०५७/४/७ मा र निजको एक मात्र पत्नी कलावती चौधरीको २०६६/११/२८ मा मृत्यु भएको हो। पल्टुरामबाट जायजन्म भएका राम सेवक चौधरीसमेत ५ छोराहरु छन। भाई सिताराम चौधरीको २०५५/३/२७ मा मृत्यु भएको निज मृतकको हक खाने एक मात्र पत्नी देवानी चौधरी र निजहरुबाट जन्म भएको ४ छोरा गरी ५ जना हुन। उक्त कि.नं. को जग्गाको मोठ श्रेस्ता जलेकोले श्रेस्ता कायम गरी उल्लेखित हकदार मध्ये म निवेदकको नाममा एकलौटी नामसारी गरी श्रेस्ता कायम गरी पाउँ भन्ने निवेदन।

वादीले नामसारीमा दावी गरेको कित्ता जग्गामा प्रतिवादी अन्तुराम चौधरीले भग्न चौधरीको चार भाई छोरोमा जेठो पल्टुराम माइलो म निवेदक अन्तुराम चौधरी साइलो विपक्षी रामसमुझ र कान्छो सिताराम चौधरी समेत हामी चार भाई एकासंगोलमा बसेको अवस्थामा मिति २०४५/३/२ मा र.नं. ७०२१ को बण्डापत्रमा भग्नको पत्नी दुखनी चौधरी अरु भाइ समेतको बण्डापत्र गरेका रहेछन्। म एकासंगोलको माइलो छोरोलाई अंशियार नदेखाइ बण्डापत्र भएको बण्डा दिने व्यक्तिको नाममा जे जति सम्पत्ति बाँकी रहेको हुन्छ अंश नलिएको अंशियारको मात्र एकलौटी हक हुने निर्विवाद तथ्य हो । विपक्षीसमेतको हकै नलाग्ने मेरो एकलौटी हक लाग्ने जग्गामा विपक्षीको एकलौटी नामसारी हुने होईन भन्ने अन्तुराम चौधरीको दावी विरोध।

मृतक पल्टुरामको छोरा रामसेवक चौधरीसमेत ४ छोरोले भग्नको छोरा हकवाला अंशियारमा विपक्षी माइलो छोरा अन्तुराम चौधरीले आफ्नो बाबु आमासँग २०२२ सालमा दोपनी अगावै अंशभागको चल अचल सम्पत्ति बुझी छुट्टिभिन्न भई बसेको, बाँकी अंशियारमा बज्यै दुखनी जेठा छोरा हाम्रो बाबु पल्टुराम, साइला छोरा रामसमुझ र कान्छा छोरा सिताराम चौधरीसमेतका परिवार मात्र एकासंगोलमा रही आएकोमा हाल आएर बाबु आमा सँग एकासंगोलमा छु भन्न मिल्दैन। हाम्रो बाबुले अंश बुझेको जग्गा हामी पल्टुरामको छोरासमेत चार अंशियार सोही बण्डापत्रबाट अंशबण्डा गरी बेग्लै खति उपती गरी आएका छौं। निवेदकले दावी गरेको जग्गामा निजले नै घर बनाएकोले उक्त जग्गाको श्रेस्ता कायम गरी निज निवेदककै नाममा एकलौटी नामसारी गरी दिन मन्जुरी छौं। विपक्षीको हक लाग्न सक्दैन निजको झुट्टा दावी खारेज गरी पाउँ भन्ने देवनी चौधरी, जयराम चौधरी, रामसेवक चौधरी र रामसमुझ चौधरीसमेतको एकै मिलानको लिखित प्रतिवाद।

मृतक जग्गाधनीको चार भाई छोरामा पल्टुराम चौधरी अन्तुराम चौधरी रामसमुझ चौधरी र सिताराम चौधरी भएको भन्ने बेहोराको सिसहनिया गा.बि.स.को च.नं. ९८७ मिति २०६७/१०/६ को सक्कल सर्जमिन सिफारिस-पत्र ।

सम्बन्धित स्थानीय गा.बि.स.को सर्जमिन सिफारिस समेतका मिसिल संलग्न कागजातहरुसमेत बाट कि.नं. ४११ को जग्गाको श्रेस्ता कायम भइ प्रतिवादी अन्तुराम चौधरीको नाउँमा एकलौटी नामसारी गरी दिने ठहर्छ। निवेदक रामसमुझ चौधरीको हक दावी पुग्न सक्दैन भन्नेसमेतको मालपोत कार्यालय दाङको मिति २०६८।९।२० को निर्णय।

मेरो नाममा जग्गा नामसारी गरी पाँउ भनी निवेदन गरेको अवस्थामा तेरो मेरोको प्रश्न उपस्थित भई सो को हक स्थापित गरी ल्याउन जिल्ला अदालतमा जानको लागी पर्चा खडा गर्नुपर्नेमा एकपक्षीय रुपमा प्रवृत्त भावनाले ग्रसित भएर विपक्षीको नाममा नामसारी गर्ने गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी हक बेहक छुट्याउन जिल्ला अदालतमा जानको लागी पर्चा सुनाउनु भनी मिसिल सुरु मालपोत कार्यालय दाङमा पठाई पाउँ भन्नेसमेत बेहोराको वादी रामसमुझ चौधरीको पुनरावेदन अदालत दाङमा परेको पुनरावेदनपत्र ।

वादी प्रतिवादीका बीच तेरो मेरो प्रश्न उपस्थित भएको अवस्थामा प्रमाणको मुल्याङ्कन गर्नु पर्नेमा कुनै पक्षका नाममा दर्ता गर्न नमिली अदालतमा गई हक कायम गराई ल्याउनु भनि सुनाउनु पर्नेमा प्रतिवादीका नाममा श्रेस्ता कायम गरी एकलौटी नामसारी गरी दिने ठहराएको मालपोत कार्यालय दाङको निर्णय फरक पर्न सक्ने देखिदा छलफलको लागी प्रत्यर्थी झिकाई पेश गर्नु भन्नेसमेत बेहोराको पुनरावेदन अदालत दाङको आदेश।

हक बेहकको प्रश्न उठेपछि अदालतबाट हक कायम गराई ल्याउनु भनी सुनाउनु पर्नेमा विपक्षी अन्तुराम चौधरीको नाममा श्रेस्ता कायम नामसारी हुने ठहराएको मालपोत कार्यालय दाङको मिति २०६८/९/२० को निर्णय बेरीतको देखिदा बदर हुने ठहर्छ। अब अदालतबाट हक कायम गराई ल्याउन सुनाउनु भनी मुद्दामा रुजु रहेका दुवै पक्षलाई मालपोत कार्यालय दाङको तारेख तोकी मिसिल मालपोत कार्यालय दाङमा फिर्ता पठाईदिने ठहर्छ भन्नेसमेत बेहोराको पुनरावेदन अदालत दाङको मिति २०७०।०१।३० को फैसला।

जग्गा प्रशासन निर्देशिका २०५८ को दफा २०४ को उपदफा घ मा भएको व्यवस्थामा “नामसारी सम्बन्धमा एक भन्दा बढी व्यक्तिको निवेदन परि विवाद उत्पन्न भएमा प्रमाणको मूल्यांकन गर्दा जसको नाममा नामसारी हुने हो उसैको नाममा नामसारी

गर्ने निर्णय गरी अर्को पक्षलाई पैतिस दिनको म्याद दिई सम्बन्धित पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन दिन जानु भनी सुनाई दिने” व्यवस्था रहेको छ। यसरी मालपोत कार्यालयमा परेका निवेदनहरूमा प्रमाणको आधारमा नामसारी गर्नसक्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था भएकोमा सोही बमोजिम नामसारी गरि दिने सवै निवेदनहरूलाई हक बेहकको प्रश्न रहेको भनी सुरु अदालतमा पठाउँदै जाने हो भने मालपोत ऐन २०३४ को दफा ८ तथा जग्गा प्रशासन निर्देशिका २०५८ को दफा २०४ को उपदफा घ मा भएको कानूनी व्यवस्था निरर्थक हुन जाने अवस्था सिर्जना हुन जाने हुँदा पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरबाट हक बेहकको लागी सुरु अदालतमा पठाउने गरी भएको फैसला बदर गरी मालपोत कार्यालय दाङबाट भएको निर्णय सदर कायम गरी पाउँ भन्नेसमेतको प्रतिवादी अन्तुराम चौधरीको यस अदालतमा परेको पुनरावेदन-पत्र।

नियम बमोजिम पेशी सुचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन-पत्र समेतका मिसिल संलग्न सम्पूर्ण कागजात अध्ययन गरी निर्णयतर्फ विचार गर्दा पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छ वा छैन सो सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो।

यसमा जिल्ला दाङ सिसहनीया गा.वि.स. वडा नं. ८क कि.नं. ४११ को जग्गाको श्रेस्ता जलेर नष्ट भएकोमा उक्त जग्गाको श्रेस्ता हकदारमध्येको म रामसमुझ चौधरीको नाउमा एकलौटी दर्ता कायम गरी पाउँ भन्ने निवेदन रहेकोमा विपक्षीसमेतको हकै नलाग्ने मेरो एकलौटी हक लाग्ने जग्गामा विपक्षीको एकलौटी नामसारी हुने होईन भन्ने प्रतिवादी अन्तुराम चौधरीको जिकीर रहेको कि.नं. ४११ को जग्गाको श्रेस्ता कायम भइ प्रतिवादी अन्तुराम चौधरीको नाउँमा एकलौटी नामसारी गरी दिने ठहरी मालपोत कार्यालय दाङबाट निर्णय भएको देखिन्छ। उक्त निर्णय उपर पुनरावेदन अदालत तुलसीपुरमा वादी रामसमुझ चौधरीको पुनरावेदन परेकोमा हक बेहकको प्रश्न उठेपछि अदालतबाट हक कायम गराई ल्याउनु भनी सुनाउनु पर्नेमा विपक्षी अन्तुराम चौधरीको नाममा श्रेस्ता कायम नामसारी हुने ठहराएको मालपोत कार्यालय दाङको बदर हुने ठहरी भएको फैसला उपर यस अदालतमा प्रतिवादी अन्तुराम चौधरीको पुनरावेदन-पत्र दर्ता भएको देखिन आयो।

विवादित कि.नं. ४११ को जग्गा मेरो नाममा नामसारी हुनुपर्छ भन्ने वादी र वादीको नाममा नभई मेरो नाममा हुनुपर्छ भन्ने प्रतिवादी अन्तुराम चौधरीको दावी विरोध रहेबाट सो कि.नं. ४११ को जग्गामा हक बेहकको प्रश्न उठेको देखिन्छ। हक बेहकको प्रश्न उठेकोमा प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी सो को निर्णय गर्ने अधिकार मालपोत कार्यालयलाई भएको पाइदैन। त्यस्तो अधिकार सम्बन्धित जिल्ला अदालतलाई मात्र रहेको स्पष्ट कानूनी

व्यवस्था रहेको छ। जग्गा (नाप जाँच) ऐन, २०१९ को दफा ६ को उपदफा (७) मा कुनै जग्गा नाप जाँच हुँदा दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्तिहरूको बीचमा तेरो मेरो सम्बन्धी प्रश्न उठेमा तोकिएको अधिकारीले सो कुराको दुवै पक्षको प्रमाण जाँची जुन पक्षको प्रमाण बलियो देखिन्छ त्यसै पक्षको नाममा अदालतबाट अन्तिम निर्णय भई नआएसम्मका लागि अस्थायी दर्ता गर्ने निर्णय गरी सम्बन्धित पक्षलाई त्यसको निस्सा दिनेछ। चित्त नबुझ्ने पक्षले त्यस्तो निर्णय उपर पैतिस दिनभित्र अदालतमा उजूर नगरेमा उक्त निर्णय अन्तिम हुनेछ र सोही अनुसार सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा दर्ता हुनेछ। उजूर परेकोमा अदालतबाट भएको अन्तिम निर्णय भई आए बमोजिम दर्ता गरिनेछ भन्ने व्यवस्था छ। सोही जग्गा (नाप जाँच) ऐन, २०१९ को दफा ८ को उपदफा (३) मा उपदफा (२) बमोजिम पर्न आएको उजुरीमा आवश्यक छानवीन गरी तोकिएको अधिकारीले दफा ६ को उपदफा (५), (५क), (५ख), (५ग), (५घ) र (६) बमोजिम तयार भएको दर्ता श्रेस्ता हेरी भिडाई जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा दिनुपर्ने भए जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा दिनु वा सच्याउनु पर्ने भए सच्याई अर्कै जग्गाधनी प्रमाण पूर्जा दिनुपर्नेछ। तर यस उपदफा बमोजिम उजुरी छानवीन गर्दा दफा ६ को उपदफा(७) बमोजिम हकभोग वा तेरो मेरो सम्बन्धी प्रश्न उठेको कारणबाट जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा दिन वा सच्याउन नमिल्ने भएमा अदालतबाट सो कुराको निर्णय भई आएका बखत जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा दिन वा सच्याउन मिल्ने व्यहोरा प्रष्ट रूपमा खुलाई तोकिएको अधिकारीले तुरुन्त उजुरवालालाई निस्सा दिनुपर्नेछ भनी व्यवस्था गरेको छ। मालपोत ऐन २०३४ को दफा ७(२) मा “जग्गा (नाप जाँच) ऐन, २०१९ बमोजिम नापनक्सा भएको कुनै जग्गा दर्ता गर्नसम्म छुट भएकोमा उक्त जग्गाको साविक दर्ता तिरो र भोग समेतको आवश्यक छानवीन गरी तोकिएबमोजिमको समितिको सिफारिशमा तोकिएको प्रक्रिया अपनाई मालपोत कार्यालयले त्यस्तो जग्गा दर्ता गर्न सक्नेछ” भन्ने व्यवस्था रहेको छ। उक्त कानूनी व्यवस्थाको सन्दर्भमा मालपोत अधिकृतलाई जग्गा नाप जाँच भई दर्ता गर्नसम्म छुट भएको जग्गाको हकमा साविकमा रहेका दर्ता तिरो र भोगको आधारमा आवश्यक छानवीन गरी कसका नाममा सो छुट जग्गा दर्ता गरिदिने निर्णय दिने अधिकारसम्म रहेको देखियो। विवादका दुई पक्षमध्ये सबुद प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी कसैको नाममा दर्ता नै गरी दिन सक्ने अधिकार मालपोत कार्यालयलाई रहेको मात्र सकिन्न। उक्त व्यवस्था अनुसार प्रस्तुत मुद्दामा कि.नं. ४११ को जग्गाको नामसारी श्रेस्ता कायम गरी पाउँ भनी निवेदन परेकोमा उक्त कित्ता जग्गा आफ्नो नाउँमा दर्ता कायम हुनुपर्ने हो भनी दावी विरोध परेको अवस्थामा प्रमाणको मूल्यांकन गरी हक बेहक छुट्याउने अधिकार अदालतलाई मात्र रहेको छ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा सर्वोच्च अदालतबाट विभिन्न मुद्दामा सिद्धान्तहरू समेत प्रतिपादन भएका छन। डा. कृष्ण मानन्धर वि. केशवदेव पन्तसमेत भएको निर्णय बदर मुद्दामा

(ने.का.प. २०६७, अङ्क ८, नि.नं. ८४४८)मा एकै कित्ताका जग्गामा आ-आफ्ना दावी सबुद प्रमाण र कानूनी जिकीर समेतका आधारमा दोहोरो दावी सिर्जना भएपश्चात उत्पन्न हुने हक बेहक सम्बन्धी प्रश्न सिर्जना भएको अवस्थामा ऐनको व्यवस्थाअनुसार निर्णय गर्नसक्ने अधिकार मालपोत कार्यालयलाई रहे भएको नदेखिने भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ। त्यसै गरी पुननारायण महर्जन वि. मिरा खतिवडासमेत भएको दर्ता बदर मुद्दामा (ने.का.प. २०५२, अङ्क ७, नि.नं. ६०३९)हक बेहकको प्रश्न खडा भएको अवस्थामा कसैका नाउँमा दर्ता गर्ने निर्णय गर्ने अधिकार कुनै कानूनले माल कार्यालयलाई दिएको देखिँदैन। यस्तोमा कुनै निर्णय नगरी अदालतबाट हक बेहक गरी ल्याउनु भनी सुनाई पठाई दिनु पर्छ। अदालतबाट ठहर भै आए अनुसार गर्नु माल कार्यालयको कर्तव्य हुन आउँछ भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ।

यसरी हक बेहकको प्रश्न उठेको अवस्थामा अदालतबाट हक कायम गराई ल्याउन भनी सोको लागी पर्चा खडा गरी जिल्ला अदालतमा पठाउनु पर्नेमा त्यसो नगरी एक जनाको नाउँमा नामसारी हुने गरेको निर्णय कानून सम्मत भएको मान्न मिल्दैन।

अतः उल्लिखित तथ्य, कानून, प्रतिपादित सिद्धान्त एवं विवेचनाको आधारमा हक बेहकको प्रश्न उठेपछि अदालतबाट हक कायम गराई ल्याउनु भनी सुनाउनु पर्नेमा बिपक्षी अन्तुराम चौधरीको नाममा श्रेस्ता कायम नामसारी हुने ठहराएको मालपोत कार्यालय दाङको मिति २०६८/९/२० को निर्णय बदर हुने र अदालतबाट हक कायम गराई ल्याउन सुनाउनु भन्ने ठहर गरी पुनरावेदन अदालत दाङबाट मिति २०७०।०९।३० मा भएको फैसला मनासिव देखिदा सदर हुने ठहर्छ। प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत फैसलाको जानकारी पुनरावेदकलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइ दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- रमेशप्रसाद रिजाल

कम्प्युटर अपरेटर :- खगेन्द्रकुमार खत्री

इति सम्बत् २०७२ साल असार ३१ गते रोज ५ शुभम्..... ।